

Lost and found in translation

Af Anne-Marie Hatami-Rezania, sproglærer

Når man skal lære dansk som andetsprog eller for den sags skyld hvilket som helst sprog som andetsprog, er ordbogen et uundværligt hjælpemiddel. Mange ordbøger findes i dag i elektronisk form og er let tilgængelige, og gennem de senere år har vi endda fået deciderede oversættelsesmaskiner, som fx Google Translate, der oversætter hele tekststykker. Men at oversætte, at finde og gengive betydning af såvel ord som sætninger er ikke nogen enkel opgave.

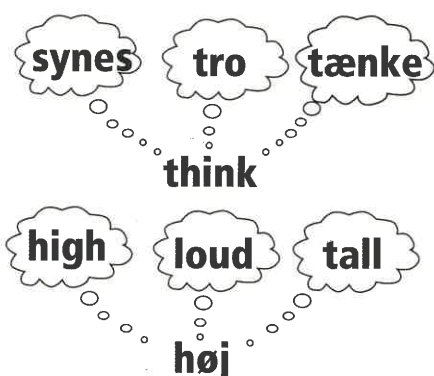
Et ord har ikke altid en tvilling

Alene mellem de nærtbeslægtede germanske og romanske sprog er der forskel på hvilken type ord, der tillægges hvilken type betydning. Et velkendt eksempel er ordet "vogn" som er en betydningsenhed for noget med hjul, der transporterer, altså et funktionsord. Der kan være indkøbsvogn, barnevogn, togvogn, sporvogn, personvogn osv. På romanske sprog har man ikke et tilsvarende funktions-ord, hver ting har sit eget navn, fx på fransk: chariot, landau, wagon, tram, voiture osv. De har navn efter udseende og figur og ikke efter funktion.

Til gengæld har fransk verber, der udtrykker både bevægelse og retning, fx *entrer*: at gå, køre, flyve, sejle, komme, kravle osv. *ind i*, mens vi på dansk ikke har noget neutralt bevægeverbum som fx det engelske *go*. Vi vil altid vide, hvordan vi kommer fra et sted til et andet.

I det hele taget er dansk et sprog med stor forkærlighed for lokation og retning, vi kan ikke bevæge os nogen steder hen, uden at det markeres med retningsadverbier. Vi vil vide, om vi skal *hen, over, op, ned, ind, ud* og om vi efterfølgende er *hence, ovre, oppe, nede, inde* eller *ude*. Meget ofte vil der ikke være passende oversættelsesmuligheder for disse angivelser på andre sprog.

Et ord på et sprog kan modsvares af flere forskellige ord på et andet sprog, fx *think*, der dækker over de betydningsforskellige ord *synes, tro* og *tænke*, mens det danske ord *høj* kan betyde både *high, loud* og *tall* på engelsk.

Sproglige variationer i sætningen "Jeg hedder Adam"

 Tysk
Ich heiÙe Adam/Ich bin Adam
Jeg hedder Adam/Jeg er Adam

 Finsk
Minun nimi on Adam/Minä olen Adam
Mit navn er Adam/ Jeg er Adam.

 Fransk
Je m'appelle Adam
Jeg mig kalder Adam

 Russisk
Men-ja zav-ut Adam
Mig de kalder Adam.

 Persisk
Esm-e man Adam ast
Navn af mig (mit navn) Adam er.

Kaffisorusukkaluarpunga

Det er ikke bare ordene, der er forskellige, det er også måden vi sætter dem sammen på.

På russisk bruges *er* fx ikke i nutid: *Jurij vysokij mal'tik*. Jurij høj dreng = Jurij er en høj dreng. Det samme gælder arabisk: *al-raġul tawil*: Manden høj = Manden er høj.

Har udtrykkes i de samme to sprog på en helt anden måde end på dansk: *U Natas-i bol'saja mašina*: Hos Natas stor bil = Natas har en stor bil, eller på arabisk: *'ind-ī bayt*: Hos min/ (mig) hus = Jeg har et hus.

På nogle sprog, fx finsk, hæftes pronominer og præpositioner og andre kasus på substantivet: *Talossamme, on paljon puupintoja*: hus (Talo-) i (-ssa-)vores (-mme) er mange træflader = Der er mange træflader i vores hus.

På andre sprog, fx tyrkisk kan en relativsætning være pakket helt anderledes ind: *Mehmet Abdullahin verdi i kitabı okuyor*: Mehmet Abdullahs givet "s" (dobbelt possessiv svarende til: af Abdul givne) bog er ved at læse/læser = Mehmet læser den af Abdullah givne bog = Mehmet læser den bog, som Abdullah har givet ham.

Grønlandsk er et polysyntetisk sprog, hvor noget, der svarer til en hel sætning på dansk, kan udtrykkes med en enkelt ordform. Tag for eksempel sætningen: "Jeg har ellers lyst til at drikke kaffe", som på grønlandsk skrives i et ord *kaffisorusuk-*

3. sammenrullet, indpakket.

پیدا *peydā* synlig, åbenbar, klar, indlysende; شدن ~ *a)* blive synlig, komme til syne, dukke op; *b)* blive fundet; ~ کردن *a)* finde, opdage; *b)* få, vinde, opnå → ش نمی کنم ~ jeg kan ikke finde den (*el. ham*), den (*el. han*) er her ikke; ش نیست ~ *a)* man ser ham sjældent (*el. ikke*); *b)* det er her ikke. پیدایش *peydāyesh* skabelse -*n*, oprindelse -*n*, tilblivelse -*n*, fremkomst -*en*; tilsynekomst -*en*.

kaluarpunga, og er sat sammen af stammen "kaffi" + endelserne -sor (spise/drikke/fortære /indtage), -rusuk (ønske at), -kaluar (ellers/sådan set), -punga (jeg 1. person, ental, uden objekt) = Jeg har ellers lyst til at drikke kaffe.

Vietnamesisk derimod, er et analytisk sprog, der består af en række små enkeltord, der hverken bøjes eller hæftes sammen, men blot sættes efter hinanden for at danne mening. Sætningen: *Mit hus er lyseblåt* kan således udtrykkes på følgende måde: *Nhà của tôi xanh da trời: nhà (hus) của (mit) tôi (jeg) màu (farve) xanh (blå/grøn) da (hud)) trời (himmel): hus mit himlens huds blå farve = Mit hus er lyseblåt.*

Mange andre forskelle

Ud over den leksikalske betydning og grammatiske struktur er der mange andre forskelle at forholde sig til. Det kan være forskelligheder i alfabet, udtale, toneleje og gestik, og det kan være forskellighed i opfattelsen af begreber. Et ord kan have forskellige "medbetydninger" rundt om i verden afhængigt af den kulturelle kontekst. Det kan føre til man ikke opnår den fulde forståelse, når et ord eller en sætning oversættes fra et sprog til et andet. Fx vil en kineser ikke have samme opfattelse af ordet *brød* i forbindelse med udtrykket "at tjene til det daglige brød" eller det engelske "bread and butter" (om job), som en dansker eller en englænder. Den rolle, *brød* har i vores del af verden, kendes ikke umiddelbart af en kineser, for hvem *ris* spiller en tilsvarende rolle.

Derudover er der forskel på hvordan og hvornår det er passende at udtrykke sig på en bestemt måde. Fx er det uhøfligt at bruge imperativ på dansk. Der skal blødes op med et "lige", "Gider du lige..?" "Prøv lige.." eller "Vil du godt..?", mens det på nogle andre sprog kan være ok at sige: "Giv mig bogen!".

Citroën i Danmark oversætter ikke reklameordene direkte fra fransk: "Et teknologisk smykke, en elegant silhuet og en snert af rock'n'roll", men skriver i stedet (og lidt mere kedeligt): "Til dig der sætter pris på stil og individualitet".

Det er også vigtigt at vide, at en lang række æres-tilkendegivelser i starten af et formelt brev ikke er passende på dansk osv.

Vejen til forståelse

Begge parter i en samtale har sprog med i bagagen, som de anvender og fortolker ud fra egne forudsætninger.

Når vi afklarer betydning via 3. sprog, fx engelsk, er der risiko for at betydningen forskydes, fordi vi taler engelsk med hver vores sproglige forudsætninger.

I sprogundervisningen kan vi skabe bevidsthed om den sproglige diversitet og dens faldgruber ved at sammenligne eksempler på ord, sætninger og passende talehandlinger sprogene imellem. Den slags kontrastiv undervisning hjælper også kursisterne til at forstå den danske grammatiske og sproglige tankegang bedre.

I en samtale, hvor den ene (eller begge) ikke taler deres modersmål, men et andet- eller fremmedsprog, er det vigtigt, at vi er opmærksomme på, at vi i samtalen trækker på forskellige sproglige og kulturelle forudsætninger. Afhængigt af det sproglige niveau kan det være nødvendigt at tale et klart virkelighedsnært sprog uden brug af metaforer eller ironi. Det gælder først og fremmest i situationer, hvor man vil sikre forståelsen, indtil sproget beherskes bedre. Man må forholde sig åbent til muligheden for, at det som samtalepartneren siger, måske ikke skal forstås 100 %, som det man umiddelbart selv får det oversat til. Ordbøger og oversættelsesmaskiner er gode hjælpemidler, når man skal lære sprog. Men selv om oversættelsesmaskinerne med tiden bliver bedre og bedre, så skal ordene, sætningerne og de passende talehandlinger stadig læres for at få et aktivt sprog.

Uoverensstemmelser mellem sprogene besværliggør denne læreproces, men gør den samtidig meget fascinerende. I forsoget på at opnå fælles forståelse får man indblik i et helt andet sprogligt landskab og opnår dermed en ny og bredere forståelse af såvel sprog som omverden.

Læs mere: Per Durst-Andersen: *Bag om sproget* (2011), Hanne Leth Andersen: *Sprog i bevægelse* (2005), Saihong Li Rasmussen: *Semantic-Pragmatic Information in Dictionaries Used by Chinese and Danish Learners of English: A Comparative Study* (2009).

Faktaboks

Afsluttende prøver i december 2013:

Antal personer	Total	sprogcentrets kursister	selvstuderende
Prøve i dansk 1:	16	2	14
Prøve i dansk 2:	82	48	34
Prøve i dansk 3:	29	18	11
Studieprøve:	7	4	3